

УДК 378.011.3-051:7

ЛУК'ЯНЧЕНКО Ольга Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики початкового
навчання, Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
e-mail: mecco_2411@ukr.net

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО»

У статті наголошено, що процес формування готовності майбутніх вчителів до використання технології розвивального навчання на уроках мистецького циклу у школі має бути зосереджений на формуванні стійкої мотивації до оволодіння сучасними розвивальними технологіями, на формування знань з фундаментальних та спеціальних мистецьких дисциплін; на знаннях методичних засад розвивального навчання та уміннях, навичках їх реалізації під час викладання дисциплін мистецького циклу для школярів, а також умінні здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності та сформованості мистецьких компетентностей учнів.

Ключові слова: *розвиваюче навчання, музичне мистецтво у школі, підготовка вчителів.*

Постановка проблеми та її актуальність. Соціально-економічні зміни, реформування системи освіти на гуманістичних та демократичних засадах, перехід із предметного на особистісно-орієнтоване навчання створюють умови для саморозвитку, самореалізації особистості у навчальному процесі. Результативність цього процесу неможлива без ґрунтованого аналізу процесу професійної підготовки майбутніх вчителів і пошуку шляхів її подальшого вдосконалення.

Аналіз практики роботи вищих педагогічних закладів освіти дозволяє стверджувати пріоритетність інформативно-описового характеру навчання, і як наслідок – закріплення у майбутніх педагогів позиції пасивних виконавців професійних функцій. Така організація навчального процесу породжує формалізм і негативно впливає на якість підготовки педагогічних кадрів.

Система розвиваючого навчання реалізується, на відміну від традиційної системи навчання, вчителем, який є організатором самостійної колективно-розподіленої діяльності учнів, головною професійною характеристикою такого вчителя постає вміння організувати самостійну дослідницьку діяльність учнів. Така система навчання визнана такою, яка може бути дієвою за умови забезпечення школою програмами, підручниками, і, найголовніше, за умови наявності підготовлених учителів до роботи за цією технологією.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дає підстави свідчити, що досліджувана проблема знайшла висвітлення в таких аспектах: теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів (О. Абдулліна, І. Богданова, В. Гриньова, О. Дубасенюк, К. Дурай-Новакова, І. Зязюн, В. Євдокимов, В. Лозова, О. Пехота, О. Попова, І. Прокопенко, В. Семиченко, С. Сисоева, В. Сластьонін, Г. Троцько, Н. Хмель та інші науковці), теоретичні основи підготовки вчителів до реалізації розвиваючого навчання (О. Дусавицький, Л. Мітіна, М. Камінська, В. Рєпкін), підготовка вчителів музичного мистецтва (Л. Арчажнікова, Н. Ветлугіна, Г. Падалка, С. Науменко, О. Рудницька, О. Абдулліна, О. Олексюк, В. Шульгіна). Теоретичні ідеї розвиваючого навчання фундаментально розроблені в працях психологів Л. Виготського, Л. Занкова, Д. Ельконіна, В. Давидова, Д. Узнадзе, В. Зінченка, П. Гальперіна. В системі музичного виховання розвиваюче навчання знайшло своє відображення в працях педагогів-музикантів В. Усачової, Л. Школяр, В. Школяр, К. Критської, Г. Сергєєвої, Т. Шмагіної, Г. Ципіна, Н. Віноградової.

Мета статті – виявити специфіку підготовки майбутніх вчителів до реалізації розвиваючого навчання в освітній галузі «Мистецтво».

Виклад основного матеріалу. Виходячи з теоретичних ідей О. Олексюк [1], Г. Падалки [2], З. Меретукової [3], М. Камінської [4] та ін. щодо професійної підготовки вчителя музичного мистецтва її метою виступає готовність майбутнього фахівця до здійснення гностичної (викладання спеціальних музично-теоретичних знань, знань про цінності, про різні види музичного виконавства); конструктивної (відбір і композиція навчального матеріалу, планування уроку і позакласних музичних занять, планування своїх дій і дій учнів та проектування навчально-матеріальної бази педагогічного процесу); комунікативної (вміння організовувати процес художньої взаємодії слухача з музичним твором з метою збагачення особистісного світу індивіда); організаторської видів діяльності.

Поряд з тим, підготовка вчителів музичного мистецтва до реалізації розвиваючого навчання має свою специфіку, яка походить із діалектичних закономірностей зародження та розвитку музичного мистецтва та психологічних особливостей його оволодіння.

За визначенням З. Меретукової [3], розвиваюче навчання – спрямованість принципів, методів і прийомів навчання на досягнення найбільшої ефективності розвитку пізнавальних можливостей: сприймання, мислення, пам'яті, уяви тощо. Розвиваюче навчання формує розумові здібності, самостійність, інтерес до навчання, а також удосконалює різні форми сприймання.

Як зазначає О. Замашкіна [5], навчання само по собі не є розвиваючим. Це штучний процес, який необхідно організувати таким чином, щоб він перетворився на розвиваючий. Розвиваюче навчання – має на меті формування активного, самостійного творчого мислення особистості та на цій основі поступового переходу до самостійного навчання. Розвиваюче навчання передбачає формування навчальної діяльності учнів через чітке окреслення навчального завдання, планування способу дій, рефлексії. При цьому учень виступає у ролі самостійно перевтіленого індивіда, що змінюється у результаті навчальної діяльності. Також певних змін набуває роль вчителя. Він - діловий партнер, який активно співпрацює з учнями в процесі вирішення навчальних завдань.

Отже, завдання розвиваючого навчання – формування особистості з гнучким розумом, розвиненими потребами до подальшого пізнання та самостійних дій, певними навичками й творчими здібностями.

Як відомо, у сучасній педагогічній науці і практиці існують дві основні, теоретично обґрунтовані та експериментально вивірені концепції розвиваючого навчання: Л. Занкова (дидактична система для початкової школи); Д. Ельконіна – В. Давидова (розроблена і методично забезпечена для різних ступенів загальної освіти). В основі концепції Л. Занкова лежить принцип розвитку теоретичного мислення на базі емпіричного досвіду.

Проте, концепція Д. Ельконіна – В. Давидова з самого початку спрямована на розвиток теоретичної свідомості. Сутність її – отримання теоретичних знань у їх філософсько-логічному розумінні. З точки зору вчених, орієнтація змісту і методів навчання переважно на формування у школярів основ емпіричного мислення у початковій школі важлива, але не є ефективним шляхом розвитку дітей. Побудова навчальних предметів має проектувати формування у школярів теоретичного мислення, яке має своє особливе, відмінне від емпіричного змісту. Воно пов'язане зі сферою об'єктивно взаємодіючих явищ, складових цілісної системи. Саме теоретичне мислення, як зазначає В. Давидов [6], повною мірою реалізує ті пізнавальні можливості, які відкриває перед людиною предметно-чуттєва практика, відтворює загальні зв'язки дійсності.

В. Давидов і Д. Ельконін свою концепцію розвиваючого навчання пов'язують, насамперед, із змістом навчальних предметів і логікою (способами) його розгортання в навчальному процесі [6, с. 50]. Значущим у цій системі навчання стають не стільки знання, скільки способи розумових дій. Як зазначає Г. Ксензова [7], навчання продуктивним способом мислення, способом самостійного поповнення та оновлення знань, усвідомленого їх використання в процесі розв'язання як теоретичних так і практичних завдань має досягатися шляхом відтворення у навчальній діяльності дітей логіки наукового пізнання.

Зазначимо, що багаторічний психолого-педагогічний експеримент з реалізації освітнього процесу на засадах розвивального навчання виявив, що в спеціально створених умовах навчальної діяльності формуються: стійкий інтерес до змісту знань, прагнення і вміння навчатися, здатність до діалогічної форми взаємодії, адекватної самооцінки (реалістичний образ «Я»), закладаються основи теоретичного мислення, здійснюється становлення системи цінностей особистості, головними цінностями в якій є цінності пізнання та співробітництва.

Виходячи з вищевикладеного успішна реалізація розвиваючого навчання в освітній галузі «Мистецтво» потребує спеціальної психолого-педагогічної та методичної підготовки, наявності відповідної компетенції у вчителя. Підготовка вчителів до викладання за системою розвиваючого навчання, на думку В. Давидова, має здійснюватися тільки в рамках реально функціонуючої цієї системи і лише в процесі практичного вирішення ним відповідних педагогічних завдань спільно з професіоналами, які вже вміють вирішувати такі завдання [8, с. 136].

Доречним буде зазначити, що у м. Харкові під керівництвом доктора психологічних наук, професора О. Дусавицького існував Центр психології та методики розвиваючої освіти, який здійснював підготовку вчителів до викладання за технологією розвивального навчання та їх перепідготовку. Проте, центр акцентував свою роботу на вчителів початкової школи, тоді як вчителі мистецьких дисциплін були поза увагою [8; 9].

В зв'язку з цим, вважаємо доречним здійснювати підготовку майбутніх вчителів до застосування технології розвивального навчання на уроках мистецького циклу з урахуванням як специфіки означеної технології так і особливостей самої природи та закономірностей мистецтва.

Забезпечення якісного процесу формування готовності майбутніх вчителів до використання технології розвивального навчання на уроках мистецького циклу у школі має бути зосереджено на формуванні стійкої мотивації до оволодіння сучасними розвивальними технологіями, на формуванні знань з фундаментальних та спеціальних мистецьких дисциплін; на знаннях методичних засад розвивального навчання та уміннях, навичках їх реалізації під час викладання дисциплін мистецького циклу для школярів, а також умінні здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності та сформованості мистецьких компетентностей учнів.

Доцільним буде зазначити, що майбутньому вчителю дисциплін мистецького циклу необхідно оволодіти системою знань та спеціальними методами розвиваючого навчання, які спрямовані на відкриття загальних зв'язків або елементарних форм, які визначають зміст та структуру об'єкта в цілому (Наприклад, про загальні зв'язки між музичними образами як основи для утворення жанрів та стилів). Вміти відтворювати загальні зв'язки в спеціальних предметних, графічних або знакових моделях, на основі яких аналізувати властивості цих зв'язків. За цієї умови у суб'єктів навчання формуються спеціальні предметні дії, за допомогою яких вони виділяють, моделюють, аналізують загальні зв'язки.

Майбутній вчитель має знати та вміти організовувати таким чином формування нового знання, щоб процес засвоєння загального і абстрактного характеру випереджував ознайомлення учнів з частковими і конкретними знаннями. Він повинен вміти розгортати логіку засвоєння учнями знань в процесі аналізу умов їх походження (Наприклад, усвідомлення учнями витоків походження, життєвої необхідності створення різних типів музики як маршу, пісні, танцю тощо). На цій основі учні повинні вміти виділяти в навчальному матеріалі суттєве, загальне відношення, що визначає зміст і структуру об'єкта знань; знаходити загальний зв'язок між об'єктом, що вивчається, і системою знань про нього; переходити від виконання дій в розумовому плані до виконання їх в зовнішньому плані і навпаки

Під час реалізації розвиваючого навчання при викладанні мистецьких дисциплін майбутній вчитель має втілювати основні ідеї, які були запроваджені у систему загальної мистецької освіти Л. Школяр [10] та В. Усачовою [11]. Так, рекомендується здійснювати перетворення музичного матеріалу на основі теоретичного мислення, що допомагає розкрити внутрішні зв'язки, здійснити "саме відкриття істини". Таке творче перетворення матеріалу має протікати як процес реального і уявного експериментування з метою проникнення в сутність музики.

Одним із дієвих методів розвиваючого навчання в мистецькій освіті, яким необхідно оволодіти майбутньому вчителю, є метод реального мисленнєвого проектування художньо-творчих явищ – осмислення та створення музичного явища з позицій загальнолюдських цінностей. Це створює умови для філософсько-художнього осмислення життя, пізнання світу через мистецтво, а без мислення пізнання не може відбуватись.

Доречним буде оволодіння методом знаходження суттєвих зв'язків між елементами розумової та творчої діяльності. При цьому організація навчання в процесі мистецької діяльності має бути художньою за змістом та навчальною за формою. Майбутні вчителі мають організувати відтворення самого процесу народження музики. Так, школярі мають самостійно здійснити творчий відбір виразних засобів, інтонацій, які, на їхню думку, краще і повніше розкривають життєвий зміст твору, творчий задум автора і виконавця. При цьому вони проникають у твір, пізнаючи саму природу музичної творчості, музичного знання, розкривають цілісне мистецтво як явище дійсності, його сутнісні внутрішні зв'язки і відносини, завдяки чому музика постає перед школярами як відображення, художнє відтворення життя у всіх її протиріччях [10, с. 119].

Зазначимо, що певний інтерес викликає педагогічний досвід Г. Ципіна [12], який виокремлює основні музично-педагогічні принципи, що здатні утворити досить міцний фундамент розвиваючого навчання в музично-виконавських класах, та в процесі викладання музичного мистецтва взагалі: збільшення обсягу навчального матеріалу; прискорення темпів його проходження; збільшення відсотку теоретичного обсягу знань (тобто відмова від "вузькоцеховського", суто прагматичного трактування цих знань); використання в ході заняття більш широкого діапазону відомостей музично-теоретичного та музично-історичного характеру, посилення когнітивної складової, й тим самим, загальної інтелектуалізації заняття; позбавлення пасивно-репродуктивних (наслідувальних) способів діяльності; впровадження сучасних інформаційних технологій, зокрема аудіо-та відеоматеріалів у музично-освітній процес.

Висновки. 1. На підставі аналізу наукових праць з досліджуваної проблеми поняття «підготовка майбутніх учителів до реалізації розвиваючого навчання у викладанні мистецьких дисциплін у ЗОШ» можна визначити як систему психолого-педагогічних, музично-теоретичних знань про сутність розвиваючого навчання та практичне оволодіння

різними методами, способами та прийомами організації навчання, які забезпечують можливість збільшення обсягу та прискорення темпів навчання, набуття досвіду організації та моделювання художньо-творчого процесу, усвідомлення дійсності професійних знань та інтелектуальної активності.

2. З'ясовано специфіку підготовки майбутніх учителів до реалізації розвиваючого навчання в процесі викладання дисциплін мистецького циклу у ЗОШ, яка полягає у необхідності свідомого осмислення музичної діяльності; гармонізації розумової та мистецько-творчої діяльності; прискорені темпів вивчення музичного матеріалу; розвитку творчої ініціативи та самостійності музиканта-педагога; використанні методу моделювання художньо-творчого процесу, методу складання та імпровізації, переінтонунання.

Список бібліографічних посилань

1. Олексюк О. М., Ткач М. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі. Київ: Знання України, 2009. 123 с.
2. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2010. 274 с.
3. Меретукова З. К. Теоретические и практические основы подготовки учителя к развивающему обучению: дис... д-ра пед. наук: 13.00.01. М., 2001. 308 с.
4. Каминская М. В. Концепция профессионального развития учителя в системе развивающего образования Д. Б. Эльконина – В. В. Давыдова. *Психологическая наука и образование*, 2004. №3. С. 34–43.
5. Замашкіна О. Д. Проблеми розвивального навчання молодших школярів в українській педагогічній науці (60–90 рр. XX століття): дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Київській національний ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2005. 199 с.; Замашкіна О. Д. Ідеї розвивального навчання молодших школярів у педагогічних дослідженнях 70–80-х років. *Початкова школа*, 2004. № 7. С. 49–52.
6. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. М.: ИНТОР, 1996. 544 с.
7. Ксензова Г. Ю. Перспективные школьные технологии. М.: Педагогическое общество России, 2000. 224 с.
8. Дусавицкий А. К., Погребняк О.Н. Педагогическая деятельность в развивающем образовании: восхождение к личности. Харків, 2006. 200 с.
9. Дусавицький О. К. Психологія особистості та розвивального навчання. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 100 с.
10. Школяр Л. В., Школяр В. А., Критская Е. Д. Музыкальное образование в школе: учеб. пособие для студ. М.: Академия, 2001. 232 с.
11. Усачёва В. О. Имрвизация и сочинение музыки как творческий метод развивающего обучения детей: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. М., 2002. 34 с.
12. Цыпин Г. М. Проблема развивающего обучения в преподавании музыки: дис. ... д-ра пед.наук: 13.00.01. М., 1977. 361 с.

References

1. Oleksyuk, O.M., & Tkach M.M. (2009). Musical pedagogical process in high school. Kyiv: Knowledge of Ukraine (in Ukr.)
2. Padalka, G.M. (2010). Pedagogics of Art (Theory and Methodology of Teaching Arts Disciplines). Kyiv: Education of Ukraine (in Ukr.)
3. Meretukova, Z.K. (2001) Theoretical and practical principles of teacher's training for developmental teaching (PhD dissertation) *Theses*. Moscow, Rusia (in Rus.)
4. Kaminskaya, M.V. (2004). The concept of professional development of teachers in the system of developmental education of D. Elkonin. *Psychological science and education*, 3, 34–43 (in Rus.)
5. Zamashkina, O.D. (2005). Problems of developmental education of primary school pupils in the Ukrainian pedagogical science (60–90's of the XXth century) (PhD dissertation) *Theses*. Kyiv (in Ukr.); Zamashkina, O.D. (2004). Ideas of developmental education of primary school pupils in pedagogical researches of 70–80-ies. Kyiv: Primary school (in Ukr.)
6. Davydov, V.V. (1996). Theory of developmental teaching. Moscow: INTOR (in Rus.)
7. Ksenzova, G.U. (2000). Perspective school technologies. Moscow: Pedagogical Society of Rusia (in Rus.)
8. Dusavitsky, A.K., & Pogrebnyak, O.N. (2006). Pedagogical Activity in the Developmental Education: Ascending to the Personality. Kharkiv (in Rus.)
9. Dusavitsky, A.K. (2016) Psychology of personality and developmental teaching. Kharkiv: National University of Kharkiv (in Ukr.)
10. Shkolyar, L.V., & Shkolyar, V.A., Kritskaya, E.D. (2001). Musical education in school. Moscow: Academia (in Rus.)
11. Usacheva, V.O. (2002). Improvisation and composition of music as a creative method of developmental teaching of children (PhD dissertation) *Theses*. Moscow, Rusia (in Rus.)
12. Tsy-pin, G. M. (1977) The problems of developmental education by teaching music (PhD dissertation) *Theses*. Moscow (in Rus.)

LUKYANCHENKO Olha,

PhD in Pedagogy, Associate Professor of Pedagogy and Methodology of Primary Education Department,
M. P. Drahomanov National Pedagogical University,
e-mail: mecco_2411@ukr.net

SPECIFICITY OF FUTURE TEACHERS' TRAINING TO THE USE OF TECHNIQUES OF DEVELOPING EDUCATION IN THE EDUCATIONAL FIELD "ARTS"

***Abstract.** Introduction. The article emphasizes the necessity of making changes to the process of preparation of teachers of musical art. It also mentions the relevance of the use of developmental education in the system of higher teacher training education.*

Purpose. The aim of the article is to reveal the specifics of the future teachers' training for the implementation of developing education in Arts Education

Methods include theoretical analysis and generalization of literary sources, analysis of advanced pedagogical experience, pedagogical observation

Results. The necessity for future teachers of mastering the ability to organize independent educational and research activity of students, to carry out the educational process on the principle of learning at a high level of difficulty, studying the material at a rapid pace, the leading role of theoretical knowledge, awareness of the importance of the learning process, the identification of patterns and working out a certain type of behavior based on their own learning activities is proved

Originality. The process of forming the readiness of future teachers to use the techniques of developmental training at the lessons of the arts cycle at school should be focused on the formation of stable motivation to master modern developmental technologies, on the formation of knowledge on fundamental and special artistic disciplines; on the knowledge of the methodical foundations of developmental training and skills, the skills of their implementation during the teaching of arts disciplines for students, as well as the ability to monitor their own educational activities and the formation of artistic competencies of students.

Conclusions. The research determines the specificity of the preparation of future teachers of musical art for the implementation of developing education, which is manifested in the conscious comprehension of musical activity; harmonization of intellectual and artistic and creative activity; accelerated pace of covering musical material; development of creative initiative and independence of musician-teacher; using techniques of modeling artistic and creative process, improvisation, re-intonation

Key words: *developing education, musical art in school, preparation of teachers.*

*Одержано редакцією 28.10.2017
Прийнято до публікації 12.11.2017*